

УДК 821.161.2(092)

ВПЛИВ ЛІДЕРА «УКРАЇНСЬКОЇ ХАТИ» ГРИЦЬКА ЧУПРИНКИ НА ПОЕТИЧНИЙ ДОРОБОК ОЛЕКСИ КОВАЛЕНКА

Шевель Н.О.

Національний медичний університет імені О.О. Богомольця

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2018-12-64-39>

У статті розглянуто творчу взаємодію та взаємовплив лідера організації «Українська хата» Грицька Чупринки та поета Олекси Коваленка. Зауважено, що постать Г. Чупринки стала зразком для творчого наслідування, а іноді й для епігонства. Зокрема йдеться про наслідувальний характер творчості Олекси Коваленка. Відзначено також роль О. Коваленка у творчій біографії старшого колеги. Зауважено, що багато спільних мотивів та образів є характерними для поезії модернізму загалом. У процесі ретельного порівняльного аналізу поетичного доробку митців виявлено також багато відмінностей у розкритті на перший погляд близьких тем та в розгортанні символів. Констатовано авторитетний вплив лідера поетів «Української хати» на поезію Олекси Коваленка, що часто ставало причиною творчого наслідування, проте емоційно та суб'єктивно розцінювалося сучасниками як примітивне епігонство.

Ключові слова: модернізм, символізм, наслідування, епігонство, порівняльний аналіз, образна система.

Постановка проблеми. Постать Грицька Чупринки є знаковою для журналу «Українська хата», позаяк відповідає створеній М. Євшаном специфічній моделі митця, а відтак і естетичній програмі видання. Саме він був лідером так званого «п'ятірного грона» поетів «Української хати», тож у його творчості вбачали вплив європейських поетів-новаторів, його вважали

конкурентним із тогочасними українськими поетами-символістами. Творчість Г. Чупринки стала зразком до творчого наслідування, а іноді й для епігонства, в середовищі поетів-«хатян». Особливо багато говорили про наслідувальний характер творчості Олекси Коваленка, якого з Г. Чупринкою єднали приятельські стосунки. Об'єктивний порівняльний аналіз їх поезії дозволить провес-

ти межю між суголосними мотивами, творчим наслідкуванням та відвертим епігонством.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як чільного поета журналу Грицька Чупринку розглядають його колеги-сучасники у критичних розвідках, присвячених тогочасній модерній поезії, зокрема М. Шаповал [11]. Про лідерство Г. Чупринки в журналі «Українська хата» та його відповідність естетичній моделі митця зазначає В. Шевчук [12]. Літературознавець М. Жулинський наголошує на тісній дружбі та спільних літературно-просвітницьких справах двох молодих поетів [5]. Однак багато їх сучасників не були поблажливими до О. Коваленка та буквально таврували молодшого колегу за нібито відверте епігонство (М. Шаповал [11], М. Євшан [4], М. Вороний [2]).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Надмірна захопленість творчістю Г. Чупринки призвела до ідеалізації сучасниками його постаті, що породжувало свідоме чи підсвідоме наслідування, а це, у свою чергу, призводило до емоційних звинувачень молодших колег Чупринки по перу в епігонстві. Найбільше це стосувалося поета «Української хати» Олекси Коваленка. Досі під питанням залишається мистецька цінність поезії Олекси Коваленка та не розглянуто наслідувальний характер його творчості.

Мета статті. Ця публікація має на меті об'єктивно розглянути творчу взаємодію та взаємовплив поетів-«хатян» Грицька Чупринки й Олекси Коваленка, а також здійснити об'єктивний порівняльний аналіз їх поетичного доробку.

Виклад основного матеріалу. Грицько Чупринка – один із небагатьох поетів «Української хати», який своєю творчістю втілював декларовані журналом естетичні та мистецькі постулати модернізму, відповідаючи також їх вимогам до постаті митця. Г. Чупринка був лідером «п'ятірного грона» поетів «Української хати», куди зараховуємо також О. Неприцького-Грановського, М. Шаповала, Ю. Будяка та О. Коваленка. Виділяючись талантом і поетичною майстерністю, Г. Чупринка вдало конкурував із М. Вороним, О. Олесем і заслужив порівняння, щоправда, від колег-хатян, навіть із П. Верленом, С. Малларме та Ш. Бодлером.

Частіше писали про спільність, співзвучність поезій Грицька Чупринки з визнаними вже поетами-модерністами. Ось симптоматична думка М. Шаповала: «...в артистизмі Чупринка перевершив своїх колег по перу. Гіпногізує він їх: навіть Олесь заражається його мелодією (в “Щороку”), а Вороний уже почав писати “під Чупринку” – “переливні”, “перебійні” і т. п.» [11, с. 253]. Поясненням і виправданням таких перебільшень може бути лише ідеалізація постаті митця, тому «хатяни» не лише багато і з пієтетом писали про нього, а й (свідомо чи несвідомо) вдавалися до того ж такі наслідування.

Найчастіше наслідував Грицька Чупринку Олекса Коваленко, творчість якого оцінювалася як «триндикання під Чупринку». Таке враження було від першої збірки «Золотий засів» (1910). О. Коваленко увійшов в історію літератури як організатор цінних видань – антології «Українська муза» та альманаху «Терновий вінок». Його постать була особливо значущою у становленні

Г. Чупринки як поета. Саме Олекса Коваленко почав залучати Г. Чупринку до видавничої справи, до роботи в новому друкованому органі – журналі «Українська хата». О. Коваленко згуртував навколо себе молодих українських письменників та знайомив їх із модерною російською поезією й новими літературними течіями в Західній Європі. Г. Чупринка, зазнавши впливу Олексою, часто відвідував його дім, де вони разом «зчитувалися поезією К. Бальмонта, І. Анненського, О. Блока, Е. По, Ш. Бодлера, П. Верлена, дискутували про шляхи розвитку української поезії...» [5, с. 13]. Дружба з українським письменником і видавцем стимулювала творчу енергію Грицька Чупринки, а творчість Чупринки настільки захоплювала О. Коваленка, що він свої відгуки про його поезію перетворював на суцільну похвалу. Саме Коваленко писав «Прологи» – пафосні поетичні вступи-презентації – до перших збірок поета. Він, за висловом М. Жулинського, «залюблений в поезію Грицька Чупринки» [5, с. 16]. Багатьом такі «прологи» видавалися зайвими і примітивними. А окремі критики, наприклад М. Шаповал, навіть вбачали в них бажання Олекси Коваленка досягти таким способом власної слави, «позичити» її у Чупринки: «Непотрібні ці «прологи» для Чупринки, але для індивідуальності О. Коваленка дуже потрібні: тинь Чупринчиної слави зачепить автора “прологів” і дасть йому безсмертя...» [11, с. 255].

Ще більш нещадним до Коваленкових «прологів» був М. Вороний: «І знову до цієї книжечки, як рудиментарний орган, якийсь appendix, долучено “пролог” Олекси Коваленка», в кожному з них він «з непохитною певністю і апломбом говорить збиті трюїзми, банальності або й просто править теревені» [2, с. 473]. Вдаючись до іронії, М. Вороний стверджує: «вони потрібні, як тинь при світлі, як буває потрібне смішне при поважному, низьке при високому і т. д. І сам Коваленко при Чупринці так же потрібен, як...Санчо Панса при Дон Кіхоті» [2, с. 473]. Розвиваючи це порівняння щодо стосунків О. Коваленка і Г. Чупринки, М. Вороний також звинувачував Олексу Коваленка в наслідуванні та спричиненій цим нещирості його поезії: «бо що у Чупринки до болю щире, те в Коваленка змавповане і пuste» [2, с. 474].

Г. Чупринка виявляв непідробну повагу до товариша через свої поезії. Так, поезія «Лірники» має присвяту «Олексі», а в образах товаришів-співців легко вгадуються обидва поети. Збірка «Ураган» вже подає вірш «Поет» («О ні, Поет – не глadiator...») з присвятою «Олексі Коваленкові». Згадувана вже збірка О. Коваленка «Золотий засів» теж має присвяту Г. Чупринці – це його вірш «Ліс шумить».

На перший погляд, вербально радше антитектичним, а не подібним до символічної образності Чупринки є символічне навантаження збірки О. Коваленка «Золотий засів», задеклароване назвою та першою однойменною поезією. «Золотим засівом» Коваленка є «квіти страждання» та «зерна надій», натомість у Г. Чупринки квіти переважно асоційовані з тим живим та слабким, яке нищиться невблаганною злою силою. Загалом же порівняння цієї збірки О. Коваленка 1910 року можливе із трьома першими збірками

Г. Чупринки «Огнецвіт» (1909), «Метеор» (1910) та «Ураган» (1910).

Автор останніми рядками поезії відкриває символіку образу квітів – це «квіти-мрії», і в цьому, напевне, О. Коваленко наближається до символістського тлумачення своїми «зернами надій». Проте він говорить про зачин процесу – засів, який від початку має нотки деструкції, бо це сіються квіти страждання. Натомість у Чупринки йдеться про цілком позитивні, скажімо так, «здорові», але скошені квіти. У О. Коваленка є поезія, зіставна з Чупринчиною насамперед за назвою, яка виглядає як наслідування: «Скошені квіти» («Мертві квіти» у Г. Чупринки), та й символ квітів-мрій ідентичний.

Цілком відмінними як ідейно, так і символічно є флористичні мотиви: «Троянда» у Г. Чупринки [10, с. 57] та «Загублена троянда» [6, с. 89] у О. Коваленка. Поезія останнього майже сюжетна: це подарунка «царівни – вродливої краси», який герой утратив. Тут символічно декодується ідея загубленої у буденності краси, почуттів, загалом піднесеного прекрасного. Проте глибинну ідею затмарює баладність сюжету, риторичний оклик-епіфора «Трояндо моя!». Загальне враження рятує хіба що прикінцеве досить прямолінійне декодування символіки (подібним слабкують і деякі ранні поезії Г. Чупринки): «Не довго тобою впивавсь, // І серце втішалось красою, – // В той час, як з юрбою змішавсь, // Навіки розстався з тобою!» [6, с. 90].

У колі «олітературених» ідей Г. Чупринки привертає увагу модерністська зневага до юрби. Проте в поезії «Троянда» квітка позиціонувана як символ людського: «Та, мов цастя давні згадки, // Сумно падає на грядки / Листя з блідої троянди» [10, с. 57].

Привертає увагу також поезія О. Коваленка «Зоряний дощ» [6, с. 98], насамперед тим, що збірка Г. Чупринки 1910 року має назву «Метеор», а кілька поезій навіть називаються «Падучі зорі», «Летючі зорі». Подібність до Грицька Чупринки виявляється через його ремісництво, майже скопійовані тропи, риторичні фігури, символи. Так, у Чупринки в поезії «Летючі зорі» «блакить», а в Коваленка – «темні блакитні висоти». У Чупринки образ-символ «метеор» – компонент таємної сили, адресата його поетичного монологу, Коваленко ж із метеором порівнює життя, акцентуючи на його стрімкості: «Ментом життя пролітає, // Наче прудкий метеор» [6, с. 98].

Традиційно народним сприйняттям падіння зорі як смерті пов'язана поезія О. Коваленка з Чупринчиною «Падучі зорі». Проте так здається лише у зачині першої строфи, яка лише позірно є зверненням до коханої (використовується традиційне звертання «голубка»): закохана пара спостерігає за зоряним небом. Однак картина не ідилічна – автор, подібно до Олеся з його «Айстрами», майстерно шифрує за модерністською символікою зокрема й актуальне патріотичне, громадянське звучання: симпатія до народу («загорілись теплим блиском // До холодної землі»), покарання за зміни: «І за те, що п'ятьму ночі / Різав блиск їх золотий, // Сили холодно-байдужі / Їх зопхнули з висоти» [10, с. 52].

Про зовнішній лоск збірки «Золотий засів», який не компенсує відсутність індивідуальності та задумованості, йдеться також у рецензії М. Свшана: «Поезія Коваленка бліда і безбарвна, не виявляє ніякої індивідуальності, нічого навіть специфічного, свого. І від того не можуть її охоронити ніякі старання про зверхній блиск та прибраність» [4, с. 638].

Натрапляємо у «Золотому засіві» О. Коваленка на однотипність образно-символічного ладу лірики Г. Чупринки. Складається враження свідомої стилізації, починаючи вже з назви «В царстві звуків», подібність віднаходимо з поезією Чупринки «Звуки» (звуки «будять» у Чупринки «в людях співчуття», у Коваленка – «райдугу життя»). Спорідненість культивованих типів римування, однакові рими, («звуки», «життя», «думи»), збіги в образній сфері («Фея вроди і чуття») [6, с. 79] говорять про таємничо-невизначений образ незвіданої сили «Грає сила, рветься сила...». Впізнані у Коваленка також Чупринчині шуми, думи, «буйні крила».

У рецензії на збірку О. Коваленка «Срібні роси» М. Сріблянський констатував: «Незвичайно нудно читати оці вірші, змайстровані у стилі Чупринки» [9, с. 197]. Його поезію він вважає дисонасним «сотрясенієм воздуха», який вистує оркестр, коли налагоджує інструменти, порівнює з наліпленими на аркуш без усякого зв'язку малюнками, а насамкінець жорстоко ставить крапку: «Ні крихти поезії, ні думки. Нещасна версифікація» [9, с. 197].

Третя збірка О. Коваленка «Спів солов'я» так само і тематично, і образно-символічно, загалом стилістично суголосна Г. Чупринці. Унісонне звучання вловлюється іноді навіть у подібній структурі строфи. Є у його віршах і «запатентовані» вже Чупринкою образи «вільних звуків», «пекельної нудьги», таємничого «когось», «духів таємних», «співів натхненних», «фей». Така тенденція спостерігається в усій збірці «Спів солов'я» і, на жаль, працює не на користь твердження про оригінальність та свіжість поетичного таланту О. Коваленка.

Висновки і пропозиції. Перебільшені твердження критиків-сучасників з «Української хати» про неперевершений артистизм Грицька Чупринки та гіпнотичний вплив його поезії можна пояснити ідеалізацією постаті поета, що породжувало активне наслідування. Враховуючи тісну дружбу, багато позитивних відгуків, залучення Г. Чупринки завдяки О. Коваленку до співпраці в «Українській хаті», не маємо права недооцінювати також роль Олекси Коваленка у творчій біографії свого старшого колеги. Натомість багато спільних мотивів та образів є характерними для поезії модернізму загалом. У процесі ретельного порівняльного аналізу поетичного доробку митців виявлено також багато відмінностей у розкритті на перший погляд близьких тем та в розгортанні символів. Тож констатуємо авторитетний вплив харизматичного лідера «п'ятірного грона» поетів «Української хати» Грицька Чупринки на поезію його молодшого колеги Олекси Коваленка, що часто ставало причиною творчого наслідування, проте емоційно та часто дуже суб'єктивно розцінювалося сучасниками як примітивне епігонство.

Список літератури:

1. Бартко О.А. Літературно-естетична концепція журналу «Українська хата»: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.01.01 «Українська література» / О.А. Бартко. – Київ, 1996. – 17 с.
2. Вороний М.К. Лірика краси і смерті («Сон-трава» Грицька Чупринки) // Поезії. Переклади. Критика. Публіцистика / [упор. і прим. Т. Гундорової] / М.К. Вороний. – К.: Наукова думка, 1996. – С. 473-478.
3. Гундорова Т. Проявлення слова. Дискурс раннього українського модернізму. Постмодерна інтерпретація / Тамара Іванівна Гундорова. – Львів: Літопис, 1997. – 300 с.
4. Євшан М.О. Коваленко. Золотий засів [Рецензія] / М. Євшан // Українська хата. – 1910. – № 10. – С. 638.
5. Жулинський М. Метеор на обрії української поезії / М. Жулинський // Грицько Чупринка. Поезії. – К.: Радянський письменник, 1991. – 482 с.
6. Коваленко О. «Золотий засів» / Олекса Коваленко. – К.: Ранок, 1910. – 128 с.
7. Коваленко О. «Спів солов'я» / Олекса Коваленко. – К.: Ранок, 1911. – 32 с.
8. Коваленко О. «Срібні роси» / Олекса Коваленко. – К.: Ранок, 1910. – 32 с.
9. Сріблянський М. Поет і юрба (До характеристики «культу» Шевченка) / М. Сріблянський // Українська хата. – 1912. – № 5. – С. 283-295.
10. Чупринка Г. Поезія / Грицько Чупринка. – К.: Рад. письменник, 1991. – 495 с.
11. Шаповал М. Поезія самозабуття / М. Шаповал // Українська хата. – 1911. – № 4. – С. 253-255.
12. Шевчук В. Хатяни й український неоромантизм / В. Шевчук // «Українська хата». Поезії. 1909-1914 / [упоряд. В. Шевчук]. – К., 1990. – С. 3-28.

Шевель Н.А.

Национальный медицинский университет имени А.А. Богомольца

ВЛИЯНИЕ ЛИДЕРА «УКРАИНСКОЙ ХАТЫ» ГРИЦЬКА ЧУПРИНКИ НА ПОЭТИЧЕСКОЕ НАСЛЕДИЕ ОЛЕКСЫ КОВАЛЕНКО**Аннотация**

В статье рассмотрено творческое взаимодействие и взаимовлияние лидера организации «Украинская хата» Грицька Чупринки и поэта Олексы Коваленко. Замечено, что фигура Г. Чупринки стала образцом для творческого подражания, а иногда и для эпигонства. В частности речь идет о подражательном характере творчества О. Коваленко. Отмечена также роль О. Коваленко в творческой биографии старшего коллеги. Замечено, что много общих мотивов и образов характерны для поэзии модернизма в целом. В процессе тщательного сравнительного анализа поэтического наследия художников обнаружено также много различий в раскрытии на первый взгляд близких тем и в развертывании символов. Констатировано авторитетное влияние лидера поэтов «Украинской хаты» на поэзию Олексы Коваленко, что часто становилось причиной творческого подражания, однако эмоционально и субъективно расценивалось современниками как примитивное эпигонство.

Ключевые слова: модернизм, символизм, подражание, эпигонство, сравнительный анализ, образная система.

Shevel N.O.

National O.O. Bogomolets Medical University

THE INFLUENCE OF THE LEADER OF "UKRAINIAN HOUSE" GRYTSKO CHUPRYNKA'S ON THE POETIC WORK OF OLEXA KOVALENKO**Summary**

The article examines the creative interaction and mutual influence of the leader of the «Ukrainian house» organization Grytskij Chuprynka and poet Oleksa Kovalenko. It is noted that the figure of G. Chuprynka became a model for creative imitation, and sometimes for the epigonous. In particular, this is about the imitative nature of Oleksa Kovalenko's work. The role of O. Kovalenko in the creative biography of the senior colleague was also noted. It is noted that many common motives and images are characteristic of poetry of modernism in general. In the process of a thorough comparative analysis of the poetic work of artists, there are also many differences in disclosing at first glance close topics and in the development of symbols. The authoritative influence of the poetry leader of the «Ukrainian house» on Oleksa Kovalenko's poetry was established, which often became the cause of creative imitation, but was emotionally and subjectively regarded by contemporaries as a primitive epigonism.

Keywords: modernism, symbolism, imitation, epigonism, comparative analysis, image system.